

Társadalomtudomány és önismeret

Szilveszteri párbeszéd című szemle-cikkemben (*Korunk*, 1969. 1.) a társadalomkutatás területén fellelhető gazdag hagyományaink feltárását szorgalmaztam, ennek az örökségnek árnyaltabb értékelésétől is várva a nemzetiségi önismeret — mai követelményeknek megfelelő — szociológiai megalapozását. Áprilisi számunk visszhangot kiváltó helytörténeti mozaikját ugyancsak az önismeret jegyében állítottuk össze. Hangsúlyozni kívántuk főként a történetírás és a néprajz funkcióját ebben az összefüggésben. Konceptiózus, számos tudományág együttműködését feltételező vállalkozásról van ugyanis szó, amelyben a szociológusokra igen komoly tennivalók várnak, ám ők sem helyettesíthetik a történészeket, a nyelvészeket, az irodalomkutatókat, a néprajzozókat, a társadalompszichológusokat és a filozófusokat.

*

Valamely népcsoport, nemzetiség vagy nemzet tudatában is érvényesül a történelmi materializmus feltárta viszonylat: a lét határozza meg a tudatot. A nemzetiségi öneszmélés szintén két síkon tagolt struktúra. A létet közvetlenül kifejező, inkább ösztönös és a társas pszichében lehorgonyzott érzések, hagyományok, szokások rétegére a nézetekben, elméleti felfogásokban, eszményekben rendszerezett tudat épül. A modern társadalomfejlődés feltételei között a tudomány mind nagyobb befolyást gyakorol e tudat kibontakozására. Szüntelenül gyarapszik az elméleti tényező fajsúlya. E ténymegállapítás egyben olyan tendenciát is kifejez, amelyet nem elég tudomásul vennünk; a felismert irányulás cselekvést igényel. Ez a követelmény annál is inkább megszívlelendő, mert valamely etnikai közösség (például nemzetiség) ismérvei között elsőrendű szerepet játszik a szubjektív mozzanat: az együvé tartozás tudata, a nemzetiségi lét megőrzésének és fejlesztésének, a nemzetiségi tudat kialakításának akarata. E szubjektív tényező elidegeníthetetlen eleme a testvéri román néppel való évszázados együttélés tényének és mai következményeinek tudatosítása. Ehhez pedig tudományos önismeretre, a múlt s a jelen elfogulatlan vizsgálatára van szükség.

Csak tárgyilagos önarkép birtokában, e portrét szüntelenül árnyalva és mélyítve láthatunk neki az időszerű nemzetiség-politikai feladatok kijelöléséhez a társadalmi, kulturális élet különböző területein.

*

Az önismeret igénye egyébként nem mai keletű. Sok jeles gondolkodó, író és társadalomreformer, aki a múltban szakítani kívánt megkövesedett nézetekkel és intézményekkel, hogy a haladást szolgálja e tájon,

elfogulatlan önszembesítésre ösztönzött. Törekvéseikre igen gyakran a demitizálás szándéka és az önbírálat volt jellemző. Az önismeret legjobb erdélyi hagyományaí egybeesnek egyrészt a tudományos megismerés fejlesztésével, másrészt a maradi-nacionalista előítéletek felszámolására irányuló erőfeszítések örökségével, amelyben demokratizmus és realizmus szinte elválaszthatatlan egymástól. E tradíció legkiválóbb letéteményesei azt vallották, hogy csak a hibák és bűnök feltárása, a hamis illúziók, az öntömjenező értékelések elutasítása segíti elő a nép javát, a közállapotok korszerűsítését. Az önismeret követelménye legtöbb esetben a modernség jegyében lépett fel — az adott kor feltételei között.

Apáczai Csere János racionalizmusa sürgetett választ a néptömegek sorsát oly kedvezőtlenül alakító kérdésekre: „Szeretném tudni, honnét van nálunk annyi kegyetlen úr, család és hűtlen szolga... papok bábalakjai... szimoniákusok, farkasok, bérencek... megvásárolható bírák, Bileám-követő ügyvédek, erőszakosságok... a nép között annyi panasz... minden felé annyi feldúlt ház, birtok és falu, rongyos város... hogy egyszóval mondjam annyi rosszul kormányzott közügy?”

Kemény Zsigmonddal viszont realizmusa jelenteti ki: „Tévedni a halandó gyöngesége, de önismeretre törekedni az Isten parancsa, a világvezet, amely az egyéneket és népeket csalódásaik által bünteti.”

A két világháború közötti korszak kisebbségi megpróbáltatásai között az önismeret szinte a fennmaradás, az önfenntartás életparancsaként jelentkezett. Makkai Sándor is e funkciójában szorgalmazta. A kritikai történelemszemléletből, a tények feltétlen tiszteletéből s a múlt hibáiért vállalt felelősségből táplálkozó önismeret alapozhatja csak meg — szerinte — a kisebbségi sors követelte önrevíziót. A Trianon utáni fiatal nemzedék legjobbjaiban — Ady Endre és Móricz Zsigmond eszmei hatására is — megindul az értékek átértékelésének kínzó és ellentmondásos folyamata. Képviselői — a kényszerűség koordinátái között — le akarnak számolni a magyar szupremácia millenniumi ihletésű tudat-csőkevényeivel, a meddő honfibúval és Horthy-Magyarország neo-dzsentri szellemiségének átszüremlő befolyásával. Szemben a volt magyar vezetőkörök sugalmazta passzivitás tehetetlenségével és a lélekmérgező irredentával, az *Erdélyi Fiatalok* a nép felé fordulnak, hogy megteremtsék azt a nemzetnyik fogantatású önismeretet, amely, ha látószögéből kiesett is a munkásság és általában a város, közelebb hozta őket az erdélyi magyar falu valóságához.

A *Hitel*, amikor Széchenyi művének címbetűit másolta át fedőlapjára, a Nagy Parlag kritikusanak szellemében koncipiált önismeret jelzavát is meghirdette. A *Hitel*-csoport nézete szerint ennek az önismeretnek kellett biztosítania a társadalmi, gazdasági és kulturális állapotok felmérését az önerőből való felemelkedés érdekében. Kétségtelen, ez a program valós szükségletet fejezett ki. Nem vitatható az sem, hogy a statisztika és az őszinte önbírálat ötvözeteként elgondolt önismeret (Venczel József) számos érdekes és hasznos felmérésben, kismonográfiában valósult meg. A folyóirat statisztikusai, közgazdászai, néprajzosai és nép-egészségügyi szakértői tényleg — Széchenyi szavaival — „főfoglatosság”-gá és „főtudomány”-nyá szerették volna fejleszteni az önismeretet, ám munkásságukra óhatatlanul rányomta bélyegét az az ideológia, amely-

nek forrásvidéke igen közel terült el a korporatív beütésű elit-eszmekörhöz.

A harmincas évek önismeretének számos művelője az ún. „hungarológia”-ba kívánta beilleszteni kutatásainak és elmékedéseinek konklúzióit. Nem vonható kétségbe e „magyarságtudományi” vállalkozások létjogosultsága. Kimutatható bizonyos párhuzamosság a Dimitrie Gusti szorgalmazta „nemzettudomány” és e kísérletek között. Am éppen Gaál Gábor tapintott rá a magyarságtudomány sebezhető pontjaira, „faj- és tájelv alapvetésére”, amely kizárólagosságában megakadályozta képviselőit abban, hogy választ adhassanak a vizsgált jelenségek „valódi miért”-jeire. (A *magyarságtudományi kísérletek bírálatához*. *Korunk*, 1935. 846—854).

Láthatjuk, a két világháború között a társadalomkutatás, különösen pedig a falukutatás bevonult az eredetileg inkább irodalmi, történelmi és kultúrfilozófiai jellegű önismeretbe. Uttörői főleg a haladó magyar értelmiség köréből kerültek ki — a marxizmus erősödő eszmei kisugárzásának hatására is. Jancsó Elemér például az ifjúság szociológiai nevelését sürgeti az *Erdélyi Fiatalok*-ban, ami nélkül — szerinte — hétpecsétes titok maradna a társadalom bonyolult viszonylat-hálózata és nem érthetné meg sem a honi, sem a nemzetközi problémákat (1931, 7.), Mikó Imre pedig hangsúlyozza, hogy „a zsákutcába futó öncélú irodalmiság” helyett a gazdasági és társadalmi erők vizsgálatát kell elindítani (*Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*. Kolozsvár, 1932. Bevezetés).

E szociológiai kiegészítésekkel együtt is azonban a harmincas évek önismereti törekvései — grosso modo — megmaradtak a középrétegbeli értelmiség eszmevilágának határai között. Szükségszerűen magukon viselték a réteg tudatára és magatartására jellemző vonásokat; nem tudtak radikálisan szakítani a hagyományos ideológiával.

*

Kritikailag értékelve e szellemi előzményeket, le kívánom szögezni, hogy a mai romániai magyarságnak minőségileg másfajta, új önismeretre van szüksége. Ez természetes. Egy szocialista nemzetiség tudatának a kialakításáról, illetve fejlesztéséről van ugyanis szó. Új társadalmat építő, a román néppel válllvetve dolgozó népcsoportnak kell helyzetét, adottságait és perspektíváit felmérnie. Ez az önismeret csak a szocialista hazafiság, a proletár nemzetköziség, a marxizmus—leninizmus jegyében jöhet létre. Éppen ezért tartom a nálunk is ígéretes fejlődésben lévő marxista szociológiát önismeretünk legfontosabb eszközének.

A történelmi materializmus alapjain kibontakozó kutatásban mindazokat az elméleti és módszertani elemeket megtaláljuk, amelyek társadalmunk makro- és mikrostruktúrájának a maga mozgásában megragadott feltárását lehetővé teszik. A marxista szociológia — mint ismeretes — szerves egységben társtítja a konkrét tények számbavételét a társadalmi fejlődés törvényszerűségeinek vizsgálatával, és elvezet a tudomány szempontjából nélkülözhetetlen elméleti általánosításokhoz. Az alkotó marxista szociológia felhasználja a modern társadalomkutatás összes hatékony módszereit, ugyanakkor megóv mind a szűk empirizmust, mind pedig az életidegen spekuláció buktatóitól. Összegeyztethetetlen nem csupán az apologetikával, hanem ama technokrata szemléletű vizsgálódással is, amely megelégszik a fennálló viszonyok és kialakult intézmények egyszerű korrekciójának sugalmazásával. Már ezek a sajátosságok

is fölényt biztosíthatnak a harmincas évek önismereti kezdeményezéseivel szemben; azok ugyanis sok esetben vagy megragadtak a faktológiában és az egyoldalú faluszemléletben, vagy a moralizáló nemzetkarakterológiának adóztak.

Ha realizmus és önbírálat elidegeníthetetlen összetevői a nemzetiségi önismeretnek, szociológiánk messzemenően eleget tud tenni e követelményeknek. Életközelségét tudományos tárgyilagossága szavatolja, a fennálló viszonyok valós elemzését pedig ama törekvése egészíti ki, hogy az életet mindig az eszményekkel szembesítse — szocialista értékorientációjának megfelelően. A marxista szociológus az önismeret kimunkálásában is elkötelezett kutató. Nem elégszik meg a tények és jelenségek pusztá feljegyzésével, az empirikus bűvárkodást sem tekinti csupán szociotechnikai eszköznek. Őt arra ösztönzi erkölcsi elkötelezettsége és társadalmi-nemzetiségi felelőssége, hogy tudatosan hozzájáruljon a jövő perspektíváinak kialakításához. Teszi ezt nem kizárólag az alternatívák elméleti kidolgozásával, hanem a gyakorlati választást megkönnyítő bírálati elemzéssel. Különösképpen azzal válik a társadalmi haladás cselekvő részesevé, hogy sohasem fetiszizálja az elért szintet és eredményeket, sohasem választja el a jelen bírálatát a jövő perspektíváitól. Kritikai magatartása a lehetséges fejlődési utaknak a maguk ellentmondásosságában felfogott analizisében is érvényesül.

Az elmélet és a gyakorlat egységének jegyében az önismeret területén tevékenykedő szociológus az új társadalom fejlődésének és humanizációjának, a szocialista demokrácia elmélyítésének elősegítője. Következésképpen munkálkodik a román nép és az együttélő nemzetiségek egységének megszilárdításáért. Kutatásaival is támogatja a nemzeti kérdés megoldásában felmerülő újabb feladatok valóra váltását.

*

A dogmatizmust áttörő marxista reneszánsz megteremti az előbb jellemzett társadalomkutatás optimális feltételeit. Pártunk dokumentumai, amelyek a nemzet szerepének fontosságát hangsúlyozzák az új társadalom jelenlegi és jövőbeni fejlődésében s ennek megfelelően a nemzet interdiszciplináris tanulmányozását szorgalmazzák, új ösztönzéseket jelentenek a szocialista nemzetiség szociológiai kutatásában is. E kedvező tényezők összjátéka napirendre tűzi hagyományaink teljesebb és differenciáltabb számbavételét a társadalomkutatásban.

A korszerű erdélyi magyar társadalomkutatás úttörői Jászi Oszkár *Huszadik Századának* köréből, a szociológiai érdeklődésű radikális értelmiség soraiból nőttek ki. Ha kezdetben szellemi mentoraik Comte, Spencer és Durkheim voltak, politikai és eszmei radikalizálódásuk során nem csupán a honi valósághoz jutottak egyre közelebb, hanem — különböző időpontban és eltérő mértékben — a marxizmussal is érintkezésbe kerültek. Legkövetkezetesebb képviselőik nem álltak meg az új tudomány népszerűsítésénél, illetve a szociális kérdések elméleti boncolgatásánál, hanem részt vettek az egykorú társadalom átalakítására törő munkásmozgalomban és más demokratikus csoportosulásokban.

Nem vállalkozhatom itt e szociológiai iskola teljes bemutatására. A figyelmet ezúttal azokra a kutatókra szeretném irányítani, akiknek munkássága túlnyomórészt Erdélyre vonatkozott, maguk és követőik pedig

termékenyítően hatottak nálunk a két világháború között. Ezért nem méltathatom most érdemben Somló Bódog és Ágoston Péter életművét. Ha az utóbbi maradandó emléket állított magának a magyar világi nagybirtok marxista szemléletű történetének megírásával (1913) és a nagyváradi munkások művelődésügyének megszervezésével, az előbbi jelentős érdemeket szerzett a haladó társadalomtudományi oktatás polgárjogának kivívásában, előbb a nagyváradi jogakadémián, majd a kolozsvári egyetemen.

Témánknak megfelelően, hosszasabban kell időznünk viszont Braun Róbert és Aradi Viktor tevékenységénél. Mindketten a *Huszdik Század* törzsgárdájához tartoztak, e haladó folyóirat oldalain tették közzé kutatásaik számos eredményét. Szociográfiájuk főként az erdélyi valóságot öleli fel.

Braun Róbert személye és műve már csak azért is közel áll hozzánk, mert Gaál Gábor éppen őbenne jelölte meg a *Huszdik Század* hasábjain jelentkező társadalomkutatás és a *Korunk* hasonló tevékenységének összekötőjét. „Braun Róbert kezdeményezése nem maradt elszigetelt — írja. — Különböző szakaszokon túl ezt a törekvést folytatta a *Korunk* s ezekhez a szálakhoz kapcsolódott a Sarló szociográfiai érdeklődése“ (*Válogatott írások*. Bukarest, 1964. I. 610).

Időrendi sorrendben Braun Róbert első erdélyi vonatkozású társadalomrajza Lippát mutatja be egy olaszországi kisvárossal, Sansepolcroval egybevetve (*Lippa és Sansepolcro*. Budapest, 1908). Ez a felvétel természetesen magán viseli a kezdő kutató összes fogyatékoságait, módszerbeli hiányosságait. Braun főként az egyéni megfigyeléssel él, de felhasználja az iskolás gyermekek beszámolóit is, amikor például étrendjüket elemzi. Globális képet igyekszik adni a két város valóságáról, lakosainak életéről. Ír a népesség különböző szempontok szerinti megoszlásáról, az agrárviszonyokról, a helybeli politikai életről, az egyesületekről. Számot ad az igazságügyi szervek működéséről, a társas viszonyokról. A vizsgált jelenségek leírásában inkább impresszióit közvetíti gyakran, de az egész munkán végigvonul a szerző törekvése a tömegek szociális problémáinak feltárására. Különös figyelmet érdemel az összehasonlítás módszere, amelyet feltehetően S. R. Steinmetz metodológiájából kölcsönzött, és amelyet későbbi kutatásaiban is alkalmaz.

A következő évben, 1909-ben jelent meg a *Huszdik Század* oldalain Braun Róbert egyik legeredetibb és számunkra talán legfontosabb tanulmánya a marosvásárhelyi munkásságról (*Adatok a vidéki munkásság életéhez. Marosvásárhely szervezett munkássága*). A szerzőt közvetlenül az ösztönözte felvételének elkészítésére, hogy meggyőződött a korabeli vidéki középosztály tudatlanságáról a munkáskérdést illetően. Adattalval — többek között — a közömbösségnek ezt a falát kívánta — aufklárista módon — áttörni. Vállalkozásának jelentősége azonban természetesen messze meghaladja az eredeti célkitűzést. A tanulmányt egy éves gyűjtő munkával készítette el: a 300 szervezett munkás közül 260-at sikerült felkeresnie. Figyelemre méltó, hogy az ankét során, különösen a lakásviszonyok számbavételénél, építómunkások segítségét is igénybe vette. Ettől a mozzanattól eltekintve, a vásárhelyi munkásság bemutatása egyéni kutatás eredménye, ami egyrészt fényt vet Braun Róbert szociográfiájának „kézműipari“ szintjére, másrészt viszont érzékelteti a szerző

hatalmas munka- és áldozatkészségét. A felmérés igyekszik átfogni a vizsgált alanyok összes fontos életmegnyilvánulásait, a munka- és családi viszonyoktól kezdve jövedelmük, lakáskörülményeik, háztartásuk számbavételén át kulturális érdeklődésükig és osztályöntudatuk elért fokáig. Különös figyelemre tarthat számot a vásárhelyi ipari munkásság kialakulásának elemzése a rurális exodus, illetve a székelység akkori problémájának összefüggéseiben.

E szociográfiai felvétellel Braun Róbert valóban úttörő munkát végzett: az ő nevéhez fűződik az erdélyi munkásság első tudományos igényű társadalomrajza.

Az összehasonlítás elve és módszere nem csupán két hasonló jelenség időben egybeeső szembesítését igényli, hanem megköveteli például ugyanazon település, társadalmi kategória, jelenségcsoport két különböző időben történő vizsgálatát. Braun Róbert az összehasonlítás mindkét változatát alkalmazta, a vásárhelyi munkások metamorfózisát azonban húsz év múlva nem ő, hanem az egykori galileista Turnowsky Sándor írta meg a *Korunk* hasábjain (*Adatok a vidéki munkásság életéhez*. 1929. 2., 3., 4.). Maros-Csicsér Arad megyei község szociográfiájának megismételt elkészítésével (1913—1935) maga Braun Róbert viszont demonstrálta e módszer termékenységét és olyan modellt nyújtott, amelynek alkotó átvétele is sok eredménnyel kecsegtet a korszerű önismeret kimunkálásában.

William J. Thomas amerikai szociológus az európai parasztság pszichológiáját kívánta tanulmányozni, ehhez kérdőívet készített és felkérte Braun Róbertet, gyűjtsön adatokat az általa kiválasztott falvakban. Braun felhasználta Thomas kérdőívét s ebből az együttműködésből született meg *A falu lélektana* (Budapest, 1913.) című tanulmánya Maros-Csicsérről.

E kísérlet érdekessége nem csupán és nem is elsősorban ebből a nemzetközi tudományos kollaborációból származik. A 22 év elteltével megismételt felvétel újszerűségét és értékét — véleményem szerint — több mozzanat biztosítja.

Elsőnek azt emelném ki, hogy a falut román parasztok lakják, a magyar kutató pedig meg tudta nyerni bizalmukat, és támogatókra talált bennük. Ez a körülmény nem csupán politikai-eszmei szempontból, hanem metodológiailag is figyelmet érdemel. Az amerikai szociológus kérdőíve alkalmas adott ugyanis Braun Róbertnek, hogy néhány konklúziót, illetve tanácsot fogalmazzon meg addigi kutatásai során szerzett tapasztalatok alapján. Szociográfiai irodalmunkban — tudomásom szerint — ezek az első kísérletek arra, hogy rendszerbe foglalják a kutatás technikáját.

A *Huszádik Század* közölte ugyan S. R. Steinmetznek, a szociográfia egyik kezdeményezőjének tanulmányát a társadalomrajz néhány elvi kérdéséről (*A szociográfia helye a szellemi tudományok sorában*, 1913. 1.). E cikkében fejti ki Steinmetz az összehasonlítás módszerét, óva int a részletekben való elmerülés veszélyétől, és állást foglal az ún. *differenciális társadalomtudomány* mellett, amelynek hivatása a népek és társadalmak közötti különbségek tanulmányozása lenne. Kiemeli továbbá a szociográfus elméleti felkészültségének a szükségességét. Konkrét módszertani útmutatásokat azonban nem találunk Steinmetz írásában. Braun Róbert tehát hézagpótló feladatot teljesített a szociográfus útmutatójának elkészítésével. Ami a kutató magatartását illeti, Braun azt tanácsolja, hogy

ha például faluban végez felmérést, parasztházban lakják, ott is étkez-
zék. Alkalmazkodják a ház, a falu szokásaihoz. Figyelje a tényeket, de
ne bírálja a helyi szokásokat. Kutassa a jelenségek okait és ellenőrizze a
falubeliek magyarázatait.

A jó kérdőívnek Braun Róbert szerint — konkrétnek kell lennie.
Zárjon ki minden szubjektív elemet, tényeket és ne véleményeket
regisztráljon. A cél nem etnográfiai furcsaságok gyűjtése, nem a múltba
fordulás, hanem a valóság feltérképezése.

Az 1935-ben megismételt maros-csicséri felvétel során (*Maros-Csicsér*
[*Cicir*] 1935-ben. *Századunk*, 1936. 4—5.) nem követi mindenben az
1913-as kérdőív tartalmazta tényeket. Erre nem volt lehetőség. Össze-
hasonlítja viszont a népességre, az agrárhelyzetre, a táplálkozásra, ruház-
kodásra, egészségügyre és a lakásviszonyokra vonatkozó adatokat. Az
egybevetés alapján jelez bizonyos változásokat, javulásokat a falu életé-
ben, anélkül azonban, hogy az átalakulást egyértelműen haladásnak mi-
nősítené. A megfigyelt jelenségek leírása és értelmezése ebben a tanul-
mányban is kissé ötletszerű, rendszertelen. A falu osztályviszonyainak
bemutatása háttérbe szorul a kevésbé konkludens kérdésekkel szemben.

Braun Róbert és a *Korunk* kapcsolatai a már említett mozzanatokon
kívül még egy 1931-ben közölt tanulmányban is realizálódtak (*A román-
iai agrárkérdés*, 1931. 11). Igényes szemleciikkében Braun Róbert egy
angol szerzőnek a hazai agrárkérdésről írt könyvét kommentálja és kifejti
ezzel kapcsolatban georgista színezetű felfogását.

Aradi Viktor tudományos-publicisztikai tevékenysége gazdagabb a
Braun Róberténél. E sokoldalú, a munkásmozgalommal szerves kapcsolat-
ban levő kutató, író, szerkesztő és hivatásos forradalmár (lásd *Korunk*,
1969. 3.) életművében a szociográfia, illetve a szociológia fontos helyet fog-
lal el. A *Huszdik Században* közölt tanulmányainak és cikkeinek java ré-
sze a nemzeti kérdés társadalmi-politikai összefüggéseinek elemzésével
foglalkozik (itt használt szerzői neve: Erdélyi Viktor). Aradi rendszeresen
nyomon követi a román nemzeti mozgalmakat, amelyekkel rokonszenvez
és szolidáris. *Nemzetiségi fejlemények* címmel rovatot indít a *Huszdik*
Században, azzal a szándékkal, hogy szembeszáll a Monarchia nemzetiségi
viszonyait meghamisító hivatalos felfogással és sovinizmussal. Már az első
világháború előtt bejárta Brád és Zalatna vidékét, tudósít lakosainak
nyomoráról és kiszolgáltatottságáról. Az erdélyi román tömegek forra-
dalmi harcainak (1437; 1784; 1848) és Varga Katalin alakjának felidézése
mellett Aradi éles kritikával fordul szembe a Monarchia uralkodó körei-
nek nemzetiségi politikájával (*Széljegyzetek a román kérdéshez*, *Husza-
dik Század*, 1912).

Aradi Viktor szociológiai és szociográfusi tevékenysége főként *A*
Jövő Társadalmá, illetve *Huszonegyedik Század* című (1925—1930), szer-
kesztésében megjelent folyóirat oldalain bontakozik ki. A lap programadó
beköszöntője leszögezi, hogy „a társadalomtudományok propagálását”
tűzte ki feladatául. A második sorozat bevezetője újra kijelenti, hogy a
lap az eseményeket „a társadalomtudomány szemüvegén át tekintve”
kívánja bemutatni.

A folyóirat, ha szerény eszközökkel is, de következetesen szolgálta e
célokat. *A társadalomtudomány munkásai* című rovatában portrékat kö-
zölt Durkheimről, Bakunyinról és Bálcescuról, *Társadalomtudományi*

szeminárium elnevezésű szemléjében viszont a szociológia alapfogalmaival ismertette meg az olvasót. Aradi Viktor írásai közül — ez alkalommal — két szociográfiai riportját emelném ki. Mindkettő folytatja a *Huszdik Század*nál megkezdett kutatásait. Az első (*Tegnap és ma*, 1925. szeptember) a máramarosi parasztnyomort leplezi le, összevetve a tapasztaltakat a *Huszdik Század* lapjain 1913-ban közölt riportjának adataival. A második (*Mócok földje*, 1926. október) átfogó, hiteles képet ad az Aranyos felső vidékéről, lakosainak szenvedéseiről és küzdelmeiről.

*

Szociográfiánk úttörőiben tehát olyan kutatókat méltathattunk, akik becses örökséget hagytak ránk mai önismereti feladataink megvalósításában. E hagyaték legértékesebb elemeit a következőkben látom: 1. A társadalomrajz metodológiájának kikísérletezése; 2. szenvedélyes társadalmi elkötelezettség, szolidaritás az elnyomott tömegekkel és nemzetiségekkel; 3. megkülönböztetett figyelem a nemzeti kérdés iránt; 4. következetes törekvés a román nép valóságának megismerésére, a román társadalomkutatókkal való kapcsolat megteremtésére. (Braun Róbert például rendkívül meleg szavakkal méltatta Dobrogeanu-Gherea *Új jobbágyság* című könyvét [*Huszdik Század*, 1911. 626], második maros-csicséri kiszállása alkalmával pedig közelebbről is megismerkedett Gusti professzor kutatásaival, amelyeket szintén nagyra értékelt.) 5. Alapos tájékozottság a külföldi szociológiai irodalomban; 6. marxista orientáció (ez főként Aradi Viktorra vonatkozik).

Következő cikkünkben megvizsgáljuk, hogyan jelentkeznek ezek a sajátosságok a harmincas évek hazai magyar társadalomkutatóinál.

G. Poplavszkij:
Emlék
(lítőgráfia)